

TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMASI REJİMİNDE SON DÖNEMDE YAŞANAN GELİŞMELER

Hakan Sabri ÇELİKİYAY

Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İ.İ.B.F.

hakancelikyay@yahoo.com

Rengül EKİZCELEROĞLU

Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İ.İ.B.F.

rengulekizceleroğlu@trakya.edu.tr

Özet

Amaç: Bu çalışmanın amacı Türkiye’de siyasi partilerin kapatılması rejiminde son dönemde yaşanan gelişmeleri Avrupa standartlarıyla karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır.

Yöntem: Mevzuat ve mahkeme kararları incelemesi ile literatür araştırması gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: Türkiye’de siyasi partilerin kapatılması açısından mevzuatta bir takım iyileştirmeler yapıldığı ancak buna rağmen Avrupa standartlarının oldukça gerisinde kaldığı tespit edilmiş, AİHM kararları ışığında yeni bir siyasi partiler kanunu yapılması ve Anayasa Mahkemesi içtihadının AİHM kararları ve uluslararası hukuk standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi gerekliliği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Partiler, Siyasi Partilerin Kapatılması, Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

RECENT DEVELOPMENTS IN THE REGIME OF DISSOLUTION OF POLITICAL PARTIES IN TURKEY

Abstract

Objectives: The aim of this study is to compare recent developments in the regime of closure of political parties in Turkey with European standards.

Methods: Examination of legislation and court decisions and literature survey has been conducted.

Results: The study determines that a number of improvements have been made in the legislation in terms of the closure of political parties in Turkey but it has been found to be far behind European standards and it is necessary to make a new political party law in the light of ECtHR judgments and to make the Constitutional Court case law harmonized with ECtHR judgments and international legal standards.

Key Words: Political Parties, Dissolution of Political Parties, Constitutional Court, European Court of Human Rights

Giriş

Günümüzde modern demokrasi denince onun ayrılmaz bir parçası olarak akla ilk gelen kuruluşlar siyasi partiler olmaktadır. Siyasi partiler demokrasinin işleyişi için öylesine önemlidirler ki modern demokrasinin “partiler demokrasisi” olarak anıldığına rastlamak mümkündür (Özbudun, 1977: 162; Hatipoğlu, 2009: 237). Öte yandan, 2000’li yıllara gelindiğinde siyasi partiler pek çok ülkede yaygın bir şekilde itibar kaybına uğramış, siyasi partilere ve siyasetçilere duyulan güven büyük ölçüde güvensizliğe dönüşmüş[1], partiler hem yapısal, hem işlevsel anlamda önemli değişikliklere uğramış, deyim yerindeyse aşınmıştır (Linz, 2002: 291-301; Crotty, 2006: 501; Ignazi, 1996: 549-553). Ancak siyasi partiler halen temsili demokrasinin işletilebilmesi için zorunlu kuruluşlar olarak varlıklarını sürdürmektedir ve oy verme yoluyla temsil mekanizmasını işletebilecek güçte alternatifleri de bulunmamaktadır. Demokrasi için bu kadar önemli kabul edilen siyasi partilerin serbestçe kurulup, faaliyetlerine devam edebilmeleri büyük önem taşımakta ve buna uygun olarak da pek çok ülkede çeşitli hukuki düzenlemeler ile bir güvence sağlanmaktadır. Ancak, devletlerin demokratik, laik ve hukuk devleti niteliklerinin korunması için bu kuruluşların denetlenmeleri, devletin sayılan nitelikleri açısından tehlike oluşturmaları halinde ise çeşitli yaptırımlara tabi tutulmaları gerektiği görüşü de yaygın olarak kabul görmektedir. Diğer bir deyişle siyasi partilerin serbestçe kurulma ve siyasi iktidar için mücadele etme hakları, demokratik düzene zarar verme hürriyetini kapsayacak kadar geniş yorumlanmamaktadır. Öte yandan, siyasi partilere uygulanacak yaptırımların orantısız olması ise demokratik düzene zarar verebileceğinden, denetim mekanizmasının nasıl işletildiği ve kapatma yaptırımına konu olabilecek yasakların ne şekilde düzenlendiği büyük önem taşımaktadır.

Bir yandan demokratik düzenin sağlıklı işleyebilmesi için siyasi partilerin serbestçe kurulup faaliyette bulunabilmesi gerekliliği, diğer yandan demokratik düzen açısından tehdit oluşturmaları halinde yasaklanmaları ve/veya kapatılmaları gerekliliğinin oluşturduğu ikilem, her devletin kendine özgü hukuki düzenlemeleri ile çözülmeye çalışılmaktadır. Şüphesiz, demokratik düzen içinde ortaya çıkan “antidemokratik partiler” olgusunun çözüme kavuşturulmasında, anayasal ve liberal yönleri güçlü demokrasileri hareket noktası olarak kabul etmek gerekmektedir. Bu konuda, insan haklarının hukuksal açıdan korunması konusunda en güçlü uluslararası belge niteliğindeki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve bu sözleşmeyi yorumlarıyla geliştiren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)’nin içtihatlarıyla (Turhan, 2001) da ideal bir takım ölçütlerin geliştirildiği söylenebilir. Nitekim siyasi partiler, Türkiye’de de artık iç hukukun bir parçası olan ve yargı yerlerince özellikle ve öncelikle uygulanmak durumunda olan AİHS’nin koruması altındadırlar.

AİHS’de siyasi partilere ilişkin özel bir hüküm yer almamakla birlikte, siyasi partiler Sözleşmenin “toplantı ve dernek kurma özgürlüğü” başlığını taşıyan 11. maddesi ile “ifade özgürlüğü” başlığını taşıyan 10. maddesi kapsamında değerlendirilmektedirler. AİHM de Sözleşmeyi yorumlarken siyasi partileri demokrasinin işleyişi açısından vazgeçilmez kabul etmekte ve kuruluş ve faaliyetleri bakımından geniş güvencelerden yararlanmalarını ve zorunlu olmadıkça özgürlüklerinin kısıtlanmaması gerektiğini savunmaktadır (Uygun, 2000: 257). AİHM’nin neredeyse Türkiye’de kapatılan siyasi partilere ilişkin gördüğü davalarından oluşan bu yöndeki içtihadı (Turhan, 2002) Avrupa Konseyine bağlı ‘Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu’nun (Venedik Komisyonu) “*Siyasal Partilerin Yasaklanması, Kapatılması ve Benzer Önlemler Hakkında Temel İlkeler*” adlı raporunda da özlü bir şekilde yer almaktadır. Buna göre siyasi partilerin kapatılması ancak siyasi partilerin antidemokratik ve totaliter amaçlarla özgürlükçü demokratik düzeni yok etmeye yönelmiş olmaları, bu doğrultuda şiddet kullanılmasını savunmaları ya da şiddeti politik bir araç olarak kullanmaları, bu yönde ciddi bir tehlike oluşturmaları, tehlikenin daha hafif önlemlerle giderilmesinin mümkün olmaması hallerinde kabul edilebilir bir yaptırımdır.

Türkiye’de de gerek Anayasa’da, gerek Siyasi Partiler Kanunu’nda siyasi partiler “demokrasinin vazgeçilmez unsurları” olarak kabul edilmekte, ancak partilere getirilen yasaklar ve parti kapatma yaptırımına neden olabilecek fiiller düzenlenirken Avrupa standartlarından oldukça uzaklaşmaktadır. AİHM parti kapatma yaptırımına “son çare” olarak başvurulabileceğini kabul ederken, tarihsel süreçte Türkiye’de siyasi partilerin Anayasa Mahkemesince kapatılması statükonun ya da sistemin sıradan bir reaksiyonu haline gelmiştir (Algan, 2001: 829). Nitekim Avrupa Konseyi’nin 2008 yılı Parlamenterler Meclisi görüşmesinde “Türkiye’de Demokratik Kurumların İşleyişi: Güncel Gelişmeler” isimli 1622 numaralı kararının 12. maddesinde Türkiye’nin siyasi parti kapatma konusunda adeta bir “miras”ı olduğu, AİHM tarafından Türkiye’deki siyasi parti kapatmalarıyla ilgili olarak görülen davaların neredeyse hepsinde AİHS’nin 11. maddesinin ihlal edildiği vurgulanmaktadır (Council of Europe, 2008). Gerçekten de ilki 1954, sonuncusu 2009 yılında olmak üzere günümüze dek Türkiye’de 28 siyasi parti kapatılmıştır (TBMM Araştırma Merkezi, 2008: 36-39). Bu noktada Türkiye’de parti kapatma yaptırımına diğer ülkelere kıyasla daha sık başvurulmasının Türkiye’deki

demokratik standartların düzeyinin düşük olmasından mı, yoksa Türkiye’de kapatılan siyasi partilerin demokratik standartlar dışına çıkmasından mı kaynaklandığı sorusu akla gelebilir. Kanaatimizce Türkiye’deki siyasi parti yasakları ile ilgili anayasal ve yasal düzenleme ile yargı organlarının içtihatlarının demokratik standartlar ile uyumlu olduğunu söylemek mümkün değildir. Diğer taraftan, kapatılan siyasi partilerin en azından bazılarının özellikle terör faaliyetleri ile aralarına mesafe koyma konusunda yeterli hassasiyeti göstermedikleri ve bu nedenle demokratik değerleri ihlal ettikleri sonucuna da varmak mümkündür. Ancak zaman içinde gerek AİHM’nin Türkiye’deki parti kapatmalarına ilişkin kararları, gerek Venedik Komisyonu’nun konuya ilişkin raporları, gerekse de ulusal konjonktürün etkisiyle Türkiye’de siyasi partilerin yasaklanması ve kapatılmasına ilişkin bir takım anayasal ve yasal iyileştirmeler yapılmıştır. Bu süreç, yapılan hukuki düzenlemeler ve konuya ilişkin son dönemlerde AİHM’de görülen davalar ışığında aşağıda kısaca incelenmektedir. Ayrıca Türkiye’de parti yasakları ve kapatılmaları rejiminde gelinen nokta da Avrupa standartlarıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

1. Türkiye’de Siyasi Parti Yasakları ve Parti Kapatma Nedenleri

Türkiye’de siyasi partilerin anayasal düzeyde düzenlenmesi ilk kez 1961 Anayasası ile gerçekleşmiştir. 1961 Anayasası öncesinde siyasi partiler dernekler ile aynı hukuki statüde değerlendirilirken, 1961 Anayasası’nın 56 ve 57. maddeleri siyasi partiler ile ilgili özel hükümlere, bu arada, siyasi parti yasaklarına da yer vermiştir. Ancak, anayasal hükümlerin yasal düzeyde somutlaştırılması 13.07.1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu (R.G., 16.07.1965, Sayı 12050) ile olmuş, siyasi partilerle ilgili yasakların uygulanmaya başlaması da yasal düzenlemenin yürürlüğe girmesinden sonra söz konusu olmuştur. Diğer taraftan, 1961 Anayasası ile kurulan Anayasa Mahkemesi (AYM), siyasi parti yasakları ve parti kapatma davalarında da görevli mahkeme olarak belirlenmiştir. Böylece, siyasi partilerin anayasal düzeyde düzenlenmesi ve kapatma davalarının diğer mahkemeler yerine AYM’nin görev alanına bırakılması, partiler için önemli bir güvence olarak düşünülmüştür. Siyasi partilerin derneklerden ayrı bir hukuki statüde ele alınmasının ve anayasal düzeyde düzenlenmesinin, Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştiği dikkate alındığında, Türkiye’deki pozitif hukuk düzenlemelerinin bu süreç ile uyumlu olduğunu söylemek mümkündür. 1961 Anayasası’nın yürürlükte kaldığı dönemdeki uygulamaya bakıldığında, siyasi parti kapatma davalarının *laik devlet niteliğinin korunması*, *milli devlet niteliğinin korunması* ve *demokratik düzenin korunması* başlıklarında toplandığı söylenebilir. 1982 Anayasası ile karşılaştırıldığında, 1961 Anayasası döneminde “az sayıda” partinin kapatıldığını söylemek de mümkündür.

1982 Anayasası’nın değişiklikler yapılmadan önceki orijinal halinde, siyasi parti yasakları genel olarak 68 ve 69. maddelerde düzenlenmiştir. Bu maddelerde yer alan yasaklar ilk bakışta 1961 Anayasası hükümleri ile benzerlik gösterse de, esasen yasaklar daha da genişletilmiş, açık ve tutarlı bir şekilde düzenlenmemiştir. Bu durum uygulama açısından ciddi sorunları beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan, 22.04.1982 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu (R.G., 24.04.1983, Sayı 18027) siyasi parti yasaklarını Anayasa hükümlerine göre daha da genişletmiş, anayasal yasakları aşan kanun hükümleri uygulamada da etkili olmuştur. 1982 Anayasası da siyasi partilerle ilgili davalara bakma görevini AYM’ne vermiştir. Bu dönemde AYM tarafından görülen kapatma davalarının genel olarak *milli devlet niteliğinin (devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün) korunması* ve *laik devlet niteliğinin korunması* nedenlerine dayandığı görülmektedir. 1961 Anayasası döneminde *demokratik düzenin korunması* nedenine dayanarak kapatılan- sınıf egemenliğini savunduğu iddia edilen- siyasi partilerle ilgili yasaklayıcı hükümler 1982 Anayasası’nda ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nda bulunmakla beraber, AYM 1982 Anayasası döneminde verdiği kararlarda bu kapatma nedeni açısından özgürlükçü bir yaklaşım sergilemiştir. AYM’nin sınıf partilerine ilişkin içtihat değişikliğini, sosyalist blok ülkelerinde yaşanan değişimle birlikte, komünizmin “tehlike” olmaktan çıkmasına bağlamak mümkündür.

1982 Anayasası’nın uygulandığı ilk dönemde asıl dikkat çeken husus, siyasi parti kapatma davalarının ve kapatılan siyasi partilerin sayıca artmış olmasıdır. Ayrıca, siyasi partilerin eylemlerinden ziyade, tüzük ve programlarında yer alan hükümlerin kapatma davalarına dayanak teşkil etmesi de kayda değer olup, uluslararası hukuk standartlarıyla çelişkili bir durum yaratmıştır. 1982 Anayasası’nın orijinal metninde siyasi parti yasaklarının ihlali halinde öngörülen tek yaptırımın “kapatma” olarak belirlenmesi de parti özgürlüğü açısından tehdit olarak yorumlanmaya müsait bir düzenleme olmuştur. Uygulamada çok sayıda siyasi partinin kapatılmış olması, bu tehdidin gerçekleştiğini açıkça göstermektedir. Ayrıca, siyasi partiler hakkında 2820 sayılı Kanunun dördüncü kısmında yer alan parti yasaklarının ihlali nedeniyle kapatma kararı verilebildiği gibi, bu kısım dışında kalan emredici hükümlere aykırılık nedeni ile de kapatma kararı verilmiştir. Siyasi partilerin tüzük, program ve diğer parti mevzuatı ile partinin yetkili organlarının beyanlarının yasakları ihlal

etmesi halinde 2820 sayılı Kanunun 101/a,b,c hükümleri gereğince partiler hakkında kapatma davası açılmış, siyasi partinin kanunsuz siyasi faaliyetlerin odağı olması halinde ise 103 ve 101/d hükümlerine göre kapatma davası açılması öngörülmüştür.

Buna karşılık dördüncü kısım dışında kalan emredici hükümlerin ihlali halinde, önce söz konusu ihlalin giderilmesi için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının istekte bulunması ya da AYM'nin ihlalin giderilmesi için ilgili partiye ihtar vermesi gerekmektedir. Bunlardan sonuç alınmaması halinde, ilgili partinin kapatılması için dava açılması öngörülmektedir. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, siyasi partilerle ilgili yasakların ihlali halinde dava açma yetkisi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına verilmiştir. Adalet Bakanı veya başka bir siyasi parti, Cumhuriyet Başsavcısından dava açmasını talep edebileceği gibi, Başsavcı bir kapatma davasını kendi takdirine dayanarak ve herhangi bir siyasi kontrol ya da denge olmaksızın re'sen de açabilmektedir. Bu durum Avrupa standartlarıyla uyumsuzdur. Zira parti kapatmaya ilişkin kuralları bulunan Avrupa ülkelerinde bu gibi bir davayı açma kararı demokratik siyasi kurumlara bırakılmıştır veya en azından bir takım demokratik denetim unsurlarına tabidir (TBMM Araştırma Merkezi, 2006).

Kısacası, Anayasa ve 2820 sayılı Kanunda yer alan yoğun yasaklama rejimi AYM kararları ile birleşince siyasi parti özgürlüğü üzerinde ciddi bir sınırlayıcı etkisi olmuştur. Gerek mevzuat, gerekse AYM kararları demokratik ölçütlere uymadıkları için çeşitli eleştirilere uğramıştır. Bu eleştiriler sonuç vermiş ve 1995 yılında yapılan anayasa değişiklikleri sırasında siyasi partilerle ilgili hükümlerde siyasi parti özgürlüğü lehine önemli düzenlemeler yapılmıştır (23.07.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanun: R.G., 26.07.1995, Sayı 22355). Bu bağlamda, Anayasa'nın 68 ve 69. maddelerinde yapılan değişiklikler ile "siyasi parti yasaklarının anayasa ile sınırlılığı" ilkesi benimsenmiştir. Bu anayasa değişikliklerinin 2820 sayılı Kanuna yansıtılması ancak 1999 yılında yapılan yasal düzenleme ile gerçekleştirilmiş (12.08.1999 tarih ve 4445 sayılı Kanun: R.G., 14.08.1999, Sayı 23786), ancak bu yasal düzenlemeler anayasa değişikliğinin gereklerini tam olarak kanuna yansıtamamıştır.

2001 yılında yapılan anayasa değişikliği ile siyasi partilerin kapatılmasında "yasaklara aykırı eylemlerin odağı olması" belirleyici bir ölçüt olarak anayasaya eklenmiştir (03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanun: R.G., 17.10.2001, Sayı 24556). Bu düzenleme, AYM'nin kapatma davasını gördüğü siyasi partinin gerçekten yasaklanmış eylemlerin odağı olup olmadığına ilişkin takdir yetkisini kısıtlama amacıyla yapılmış olmakla birlikte, gerçekte AYM'nin parti kapatma kararı vermesini pek de zorlaştırmamıştır (Öden, 2003). Bu durumda sorunun kaynağının Anayasa'nın 69. maddesi değil, Anayasa Mahkemesi'nin kendisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Gözler, 2001: 40-41).

Yapılan önemli bir diğer değişiklik ise yasakları ihlal eden partiler için kapatma yaptırımının tek yaptırım olmaktan çıkartılması olmuştur. Yeni düzenleme ile partinin devlet yardımından kısmen ya da tamamen yoksun bırakılması şeklinde yeni bir yaptırım getirilmiştir (AY.md.69/7). Kapatmadan çok daha hafif sayılabilecek bu yaptırımın getirilmesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte, bir takım haklı eleştirilere de uğramıştır. Yaptırımın sadece devlet yardımından yararlanabilen partilere uygulanabilecek olması ve alınan oylara göre belirlenen devlet yardımı miktarlarının farklı olmasından kaynaklanacak eşitsizlik eleştirilerin başında yer almaktadır.

Diğer taraftan, AYM'nin kapatma kararı verebilmesi için gereken oy sayısı 3/5 olarak düzenlenmiş[2], parti kapatma için salt çoğunluk değil, daha büyük çoğunluğun aranması benimsenerek olumlu denilebilecek bir adım atılmıştır. Nitekim Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kapatılması davasında parti, kapatılmaktan bu yeni düzenleme sayesinde kurtulmuştur. Siyasi parti özgürlüğü lehine yapılan 2001 anayasa değişiklikleri, 2820 sayılı Kanunda 2002 yılında yapılan değişikliklerle yer bulmuştur (26.03.2002 tarih ve 4748 sayılı Kanun: R.G., 09.04.2002, Sayı 24721). Keza, 2820 sayılı Kanunda 2003 yılında yapılan değişiklikle parti yasakları ile ilgili yeni anayasal hükümleri somutlaştırıcı düzenlemeler kanuna eklenmiştir.

2. Mevzuat Değişiklikleri Sonrasında Türkiye'de Parti Kapatma Rejimi

1995 yılından itibaren Anayasa ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nda yapılan olumlu değişikliklere rağmen, siyasi parti kapatma davaları sayıca azalmakla beraber, AYM önüne gelmeye devam etmiş, özellikle bazı davalar kamuoyu gündeminde yoğun biçimde yer almıştır. Bu bağlamda koalisyon iktidarının büyük ortağı iken *Refah Partisi*[3] hakkında verilen kapatma kararı ve yine tek başına iktidar iken aleyhine dava açılan *Adalet ve Kalkınma Partisi*[4] hakkında verilen devlet yardımından yoksun bırakılmasına ilişkin karar özellikle dikkat çekicidir. Her iki parti hakkında açılan davalar, partilerin *laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı* haline geldiği iddiasını dayanmaktadır. Bunlardan Refah Partisi, konuyu AİHM'ne de taşımış, ancak AİHM Türkiye'de kapatılan diğer siyasi partilere ilişkin kapatma yaptırımlarını Sözleşmeye aykırı gördüğü halde,

Refah Partisi kararında Türkiye lehine karar vermiş, Sözleşmeye aykırılık tespitinde bulunmamıştır. Bu durumda, AİHM'nin bölünmezlik ilkesine aykırı partilere yönelik örgütlenme özgürlüğünü geniş biçimde yorumlayan yaklaşımından, laikliğe aykırı partiler söz konusu olduğunda uzaklaştığını söylemek mümkündür. AİHM, Türkiye'deki din eksenli siyasi partileri, kategorik olarak demokratik siyasi sistemin dışında görme eğilimindedir.

1995 anayasa değişiklikleri sonrasında da bölünmezlik ilkesine aykırılık siyasi partiler için bir kapatma nedeni olarak uygulanmaya devam etmiştir. *Emek Partisi*[5] programında yer alan hükümlerin bölünmezlik ilkesine aykırı olması nedeniyle, *Halkın Demokrasi Partisi*[6] ise bölünmezlik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline gelmesi gerekçesiyle kapatılmıştır. *Hak ve Özgürlükler Partisi*[7] aleyhine partinin tüzük ve programında yer alan hükümlerin bölünmezlik ilkesine aykırı olması iddiasıyla açılan dava, söz konusu hükümler nedeniyle parti hakkında kapatma kararı verilmesinin örgütlenme ve ifade özgürlüğüne ağır bir müdahale oluşturacağı ve kapatma ya da yerine başka bir yaptırım uygulanmasının demokratik bir toplumda zorunlu bir tedbir niteliğinde görülmeyeceği gerekçesiyle reddedilmiştir. Bu davada AYM üyelerinin çoğunluğu partinin anayasal hükümleri ihlal ettiği sonucuna ulaşmışlarsa da, kapatma kararı için Anayasanın aradığı nitelikli çoğunluk sağlanmadığından davanın reddine karar verilmiştir. Bu dönemde *Demokratik Toplum Partisi*[8] de bölünmezlik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği gerekçesiyle kapatılmıştır. *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi*[9] hakkında AY.md.68/4'de yer alan yasaklardan, "sınıf diktatörlüğünü savunma ve yerleştirmeyi amaçlama" ve "suç işlenmesine teşvik etmek" eylemlerinin odağı olduğu iddiasıyla dava açılmışsa da, tek bir eylem nedeniyle açılan davada, odaklaşma için zorunlu olan "yoğunluk" ve "kararlılık" unsurları gerçekleşmediği için davanın reddine karar verilmiştir. Böylece, 1995 anayasa değişikliği sonrasında AYM'nin içtihadını daha özgürlükçü bir çizgiye taşımaya başladığını söylemek mümkün hale gelmiştir.

Diğer taraftan, 2820 sayılı Kanunun bazı hükümleri de anayasaya aykırı hale geldikleri için AYM tarafından iptal edilmiş, böylece, 2820 sayılı Kanunda yer alan ve anayasal yasakları aşan yasakların temizlenmesinde AYM önemli bir rol oynamıştır. Oysa bu hükümlerin temizlenmesi öncelikle yasama organından beklenen bir görevdir. AYM, kapatma yaptırımı yerine devlet yardımından yoksun bırakma kararı verilmesine olanak sağlayan 2820 sayılı Kanunun 101. maddesinin son fıkrasında yer alan hükmü, yoksun bırakılacak devlet yardımını belirleme yetkisinin Anayasa ile AYM'nin takdirine bırakıldığı, oysa anılan hükümde AYM'nin takdir yetkisine sınırlama getirildiği gerekçesiyle iptal etmiştir[10]. Bu bağlamda AYM, 2820 sayılı Kanunun 101. maddesinde yer alan yasaklara aykırılık nedeni ile yaptırım uygulanmasına olanak veren durumlar dışında, diğer emredici hükümlerin ihlali halinde uygulanması gereken prosedürü düzenleyen 104. maddenin 2. fıkrasının ikinci cümlesini de iptal etmiştir. Bu fıkra, yasaklara aykırılığın giderilmesi için partiye AYM kararı ile ihtar verilmesi, ihtar kararının yerine getirilmemesi halinde ise kapatma ya da devlet yardımından yoksun bırakılması yaptırımı uygulanması öngörülmekteydi. AYM, ihtarın gereğinin yerine getirilmemesi halinde yaptırım uygulanmasını öngören ikinci cümleyi, anılan hükümde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına dava açmak hususunda takdir yetkisi tanınmış olmasının Anayasanın 10. maddesinde yer alan eşitlik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle iptal etmiştir[11]. AYM, 2820 sayılı Kanunun seçimlere katılmama nedeniyle siyasi partilerin kapatılmasına olanak veren 105. maddesini de Anayasada sınırlı sayıda olarak belirlenen kapatma nedenleri arasında yer almadığı gerekçesiyle iptal etmiştir[12]. AYM, siyasi partinin kapanma kararı almasının, parti hakkında açılan kapatma davası sonucunda verilen kapatma hükmünün sonucuna etkili olamayacağına dair 2820 sayılı Kanunun 108. maddesini de iptal etmiştir. Mahkemeye göre, asıl sorumlu olan parti tüzel kişiliğinin hukuki ve fiilî varlığı sona erdirilmiş olsa bile, açılmış kapatma davasının sürdürülmesine imkân tanıyan kural, Anayasada güvence altına alınmış siyasi haklara ikincil yaptırımlarla ölçsüz bir müdahale sonucunu doğurabilecek nitelikte olduğundan hukuk devleti ilkesine aykırı olup, iptali gerekir. Böylece, 2820 sayılı Kanunun bahsi geçen hükümlerinin iptali ile bu hükümlere dayanarak açılmış bazı kapatma davaları da konusuz kalmış, ayrıca kanunun Anayasa ile uyumu ile ilgili adımlar atılmıştır.

2010 yılında yapılan anayasa değişikliğine ilişkin teklif metninde yer alan ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının kapatma davası açılması talebinin TBMM'de oluşturulacak bir komisyonun iznine bağlayan hüküm daha sonra kanunlaşmamış ise de, üzerinde durulmayı gerektirecek niteliktedir[13]. Bu hükme göre, TBMM'de gurubu bulunan partilerin beşer üye ile temsil edileceği komisyon, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile karar vermedikçe kapatma davası açılmayacaktır. Bu düzenleme, uluslararası hukuk standartları ile uyumlu niteliktedir. Ancak Türkiye'deki yerleşik uygulama ile uyumsuz olduğundan ve özellikle yasama-yargı ilişkileri açısından sakıncalı görüldüğünden kabul görmemiştir. Buna karşılık, 2010 Anayasa değişikliği ile Anayasanın 84. maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmış olup, bu fıkra partisinin kapatılmasına beyan ve eylemleri ile sebep olan milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesini hükme

bağlamaktaydı. Bu düzenleme eleştiriye açık olup, parti kapatma yaptırımını yerine, kapatmaya konu olan eylemlerden sorumlu olanlara yaptırım uygulanmasına dair uluslararası standartla çelişki halindedir. 2010 yılında yapılan/yapılmayan bahsi geçen anayasal düzenlemeler, kendisi de parti kapatma davasına muhatap olmuş iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin bir tepkisi niteliğinde olup, parti tüzel kişiliğini ve partinin kapatılması halinde mevcut milletvekillerini koruma amacını taşımaktadır.

Sonuç Yerine

Anayasa ve 2820 sayılı Kanunda yapılan yukarıda yer verilen değişiklikler genel olarak olumlu olmakla beraber, siyasi partilerin güvenceye kavuşturulması için yeterli olmamış, kapatma davaları, sayıca azalsa da devam etmiş ve AYM tarafından kapatma kararları verilmiştir. Bu durum, mevzuat değişikliklerinin yeterli olmadığını, AYM'nin de içtihadını değiştirmeye ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, yukarıda değinilen *Hak ve Özgürlükler Partisi* ve *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi* kararları olumlu yöndeki değişimin izlerini taşımaktadır. Anayasanın 90. maddesinde 2004 yılında yapılan değişikliklerle temel hak ve özgürlüklerle ilgili uluslararası sözleşmelerin kanunlardan üstün tutulmasına ilişkin düzenleme dikkate alındığında, AYM'nin içtihadında AİHS hükümlerini ve bunları somutlaştıran AİHM kararlarını kullanması olumlu sonuçlar verecektir.

Diğer taraftan, son yıllarda AYM'de açılan parti kapatma davalarında ve verilen kapatma kararlarında sayıca azalma görülmekle beraber, bu durumun salt mevzuattaki olumlu değişikliklerden kaynaklandığını söylemek güçtür. Bu durum kısmen de olsa konjonktürel bağlantılıdır. 2002 yılından bu yana kendisi de kapatma davasına muhatap olan ve devlet yardımından yoksun bırakılma yaptırımını uygulanan Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı devam etmektedir. Esasen, mevzuattaki iyileştirmelerin bir bölümü, bu partinin iktidarı döneminde yapılmıştır. Öte yandan, daha önce bölünmezlik ilkesinin ihlali gerekçesiyle kapatılan siyasi partilerle aynı çizgideki siyasi partiler hakkında kapatma davası açılmadığı da görülmektedir. Şu an gündemde olmamakla beraber, 2016 yılında yapılan genel seçimlerin öncesine kadar devam eden PKK terör örgütüyle yürütülen görüşmeler, bu partinin siyasi uzantısı olarak değerlendirilen ve bölünmezlik ilkesinin ihlali gerekçesiyle kapatılan siyasi partilerin çizgisinde görünen Halkların Demokratik Partisi'ne de bir güvence sağlamış, bu parti hakkında kapatma davası açılmamıştır. Gerek iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi'nden, gerekse bu partinin genel başkanı ve başbakan iken cumhurbaşkanı olarak seçilen Recep Tayyip Erdoğan'dan gelen açıklamalar da partiler hakkında kapatma yaptırımının uygulanmasının arzu edilmediğini göstermektedir. Ancak, bu konjonktürün değişmesi halinde, yeniden parti kapatma davalarıyla karşılaşılacağı düşünülebilir. Diğer taraftan konjonktürel nedenlerin yanında, iktidardaki değişimden kaynaklanacak yaklaşım farklılıklarının, iktidar partilerinin öznel ve çoğu zaman da siyasi hesaplar ile konuyu ele almalarının da gelecekteki hukuki düzenlemeleri ve uygulamayı etkileme potansiyeli bulunmaktadır. Dolayısıyla, konjonktürdeki değişimin tek başına siyasi parti özgürlüğü açısından yeterli bir direnç sağlaması güç görünmekte olup, asıl hedef siyasi parti yasakları alanında tam bir kurumsallaşma sağlamak olmalıdır.

Geçmiş yıllarda mevzuatta yapılan ve kapatma kararı verilmesini güçleştiren değişikliklere rağmen AYM'nin bir süre daha kapatma kararı vermeye devam etmesi, AİHM içtihatlarıyla uyumlu olmadığı gibi, AYM ile TBMM arasındaki bir yaklaşım farklılığını da ortaya koymaktadır. Son yıllarda yapılan anayasa değişikliği ile AYM'nin yapısının ve üye kompozisyonunun değişmiş olması, en azından bugün için bahsi geçen yaklaşım farklılığını büyük ölçüde ortadan kaldırmış gibi görünmektedir.

Diğer taraftan, bugüne kadar yapılan anayasa değişikliklerinin gereklerinden Siyasi Partiler Kanununa yansıtılanların yeterli olduğunu savunmak güçtür. Kanunda yapılan bazı değişiklikler sistematik açısından sorun yaratmıştır. Ayrıca, Kanunun anayasaya aykırı hale gelen bazı hükümleri de varlığını sürdürmektedir. Bu durumda, AİHM kararları ışığında yeni bir siyasi partiler kanunu yapılması ve AYM içtihadının AİHM kararları ve uluslararası hukuk standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi öncelikli sorunlar olarak varlığını korumaktadır.

Son Notlar

[1] Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2013 yılı Küresel Yolsuzluk Barometresinde katılımcı 107 ülkenin 51'inde halkın gözünde "en yozlaşmış kurumlar" olarak siyasi partilerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

[2] Bu konuyu düzenleyen AY.md.149 hükmü 2010 yılında yeniden düzenlenirken, bahsi geçen oran 2/3 olarak belirlenmiştir. Bu konuda bkz. 05.07.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun, Resmi Gazete, 13.05.2010, Sayı 27580.

[3] Erişim: 12.02.2017, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/0acac7b9-4875-4c09-a89d-16336ed73728?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>

[4] Erişim: 12.02.2017, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/5664600f-6ce5-4b3b-885f-6a936d14abe2?excludeGerekce=False&wordsOnly=False>

[5] Erişim: 13.02.2017, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/f0783b6e-e791-4cd3-b6dc-e734fd6f8b39?highlightText=emek%20partisi&excludeGerekce=False&wordsOnly=False>

[6] Erişim: 14.02.2017, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/edb5ab7a-0fd0-45ee-b448-d8d6c6795f8c?highlightText=emek%20partisi&excludeGerekce=False&wordsOnly=False>

[7] Erişim: 16.02.2017, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/c7840e39-c482-4164-ab0b-1594257118c3?highlightText=hak%20ve%20%C3%B6zg%C3%BCrl%C3%BCkler%20partisi&excludeGerekce=False&wordsOnly=False>

[8] Erişim: 16.02.2017, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/bcc31b06-16c4-46cf-8c82-e293fbfce13e?highlightText=demokratik%20toplum%20partisi&excludeGerekce=False&wordsOnly=False>

[9] Erişim: 17.02.2017, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/6ac8393f-e6f1-4b2f-9f61-ef79c69f2a24?highlightText=t%C3%BCrkiye%20sosyalist%20i%C5%9F%C3%A7i%20partisi&excludeGerekce=False&wordsOnly=False>

[10] Esas Sayısı:2002/104, Karar Sayısı:2003/72, Karar Tarihi: 16.07.2003, Resmi Gazete,06.12.2005, Sayı 26015.

[11] Esas Sayısı:2008/5, Karar Sayısı:2009/81, Karar Tarihi: 11.06.2009, Resmi Gazete, 07.07.2009, Sayı 27281.

[12] Esas Sayısı:2003/21, Karar Sayısı:2003/13, Karar Tarihi: 01.04.2003, Resmi Gazete, 22.07.2003, Sayı 25176.

[13] “Siyasî partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının talebi üzerine, talebin Türkiye Büyük Millet Meclisine ulaştığı tarihte Mecliste grubu bulunan her bir siyasi partinin beşer üye ile temsil edildiği Komisyonun üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oyla vereceği izin üzerine açılır ve Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır. Meclis Başkanı, bu Komisyona Başkanlık eder; ancak, oy kullanamaz. Komisyonun kararları, yargı denetimi dışındadır. İzin talebinin Meclise ulaşmasından itibaren otuz gün içinde Komisyon oluşturulur ve Komisyon, kararını izin talebinin Meclise ulaşmasından itibaren en geç altmış gün içinde verir. Meclisteki siyasî parti gruplarınca, izin talebiyle ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınmaz. İzin talebini karara bağlayacak Komisyonun oluşumu, izin talebinin görüşülme usul ve esasları Meclis İçtüzüğüyle düzenlenir.” Bu düzenleme için bkz. Erişim: 10.03.2017, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497ek1.pdf>

Kaynakça

Algan, B. (2011). Dissolution of Political Parties by The Constitutional Court in Turkey: An Everlasting Conflict Between The Court and The Parliament?. *AÜHFD*, 60 (4), 809-836.

Council of Europe-Parliamentary Assembly, 26 Haziran 2008 Toplantısı, 26. Oturum, “Functioning of Democratic Institutions in Turkey: Recent Developments”, [\[http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17664&lang=en\]](http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17664&lang=en) Erişim Tarihi: 14/02/2017.

Crotty, W. (2006). “Party Transformations: The United States and Western Europe”, Ed. Richard S. Katz ve William Crotty. Handbook of Party Politics, London: Sage Publications

European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) (2000), “Guidelines on Prohibition and Dissolution of Political Parties and Analogous Measures”, CDL-INF(2000)1, [\[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2000\)001-e\]](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2000)001-e) Erişim Tarihi: 13/03/2017.

Gözler, K. (2001). Anayasa Değişikliği Gerekli mi? 1982 Anayasası İçin Bir Savunma. Bursa: Ekin Kitapevi

- Hatipoğlu, A. (2009). Siyasi Partilere Hazine Yardımı: Sosyolojik Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 41, 233-250.
- Ignazi, P. (1996). The Crisis of Parties and the Rise of New Political Parties. *Party Politics*, 2 (4), 549-566.
- Linz, Juan J. (2002). "Parties in Contemporary Democracies: Problems and Paradoxes", Ed.: R. Gunther, J. Ramon vd. *Political Parties: Old Concepts, New Challenges*, Oxford: Oxford University Press
- Öden, M. (2003). Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları. Ankara: Yetkin Yayınları
- Özbudun, E. (1977). Siyasi Partiler. 2. Bası, AÜHF Yayını No: 409, Ankara
- Transparency International, *Global Corruption Barometer 2013*, Erişim: 13/03/2017, [http://www.transparency.org/whatwedo/publication/global_corruption_barometer_2013].
- Turhan, M. (2001). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Siyasi Parti Kapatma Davaları. *Liberal Düşünce*, Bahar, 15-31.
- Turhan, M. (2002). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Siyasi Parti Kapatma Davaları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(3), 129-150.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi (2008), "Siyasi Partilerin Kapatılması Konusunda Türkiye ve Bazı Ülkelerdeki Yasal Düzenlemeler", Mart 2008, Ankara, [http://www.pmd.org.tr/dosyalar/parti_kapatmalar.pdf], Erişim Tarihi: 10/3/2017.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi (2006), "Venedik Komisyonu (Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu), Türkiye'ye İlişkin Görüşleri, Seçimler, Yargı ve Referanduma İlişkin Karar ve Uygulama Kodları", [https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/venedik_komisyonu.pdf], Erişim Tarihi: 20/1/2017.
- Uygun, O. (2000). Siyasi Partilerin Kapatılması Rejiminin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Anayasa Yargısı* 17, Ankara, 256-272.